

<https://doi.org/10.19195/2082-8322.13.6>

Marianna Różalska

ORCID: 0000-0003-3612-8914

Uniwersytet Wrocławski

Rock jako nośnik treści. Analiza tematów piosenek z lat osiemdziesiątych XX wieku i drugiej dekady XXI wieku

Muzyka rockowa niemal od początku swego istnienia była wykorzystywana jako wyraz buntu i nośnik treści społeczno-politycznych. W ostatnich latach badacze, dziennikarze i muzycy wskazują jednak, że rock utracił rolę medium komunikacji i stał się wyłącznie stylem pozbawionym zestawu wartości, poglądów i zachowań¹. Dorastając wraz ze swoim audytorium, przestał być także muzyką „młodości, seksu i buntu”², a hasło „Rock will never die” zyskało paradoksalny wymiar. Opinie te stały się bodźcem do zbadania tekstu piosenki rockowej jako formy komunikacji. Należy zauważyć, że w procesie powstawania i percepcji muzyki język odgrywa znaczącą rolę — tekst jest nośnikiem pewnych treści, stanowi przedmiot nawiązań innych wypowiedzi i utrwała się w komunikacji pod postacią fraz czy całych fragmentów. Przykładami haseł, które na stałe weszły do polskiego interdyskursu, są „Chcemy być sobą”, „Jeszcze będzie przepięknie, jeszcze będzie normalnie” czy „Przeżyj to sam”. Nasuwa się wobec tego pytanie, jakie treści przekazuje współczesny polski rock i czy nadal jest to muzyka o charakterze kontrkulturowym, ideologicznym i młodzieżo-

¹ S. Reynolds, *Retromania. Jak popkultura żywi się własną przeszłością*, Warszawa 2018, s. 394; U. Korąkiewicz, *Tomasz Organek: żyjemy w czasach kryzysów tożsamości*, „WP Książki” 24.05.2019, <https://ksiazki.wp.pl/tomasz-organek-zyjemy-w-czasach-kryzysow-tozsamosci-6383724550961281a> (dostęp: 5.11.2019).

² B. Sisario, *The day the music died*, „The New York Times” 25.02.2010, <http://nytimes.com/2010/02/28/books/review/Sisario-t.html> (dostęp: 19.02.2020); jeśli nie podano inaczej, przeł. M.R.

wym. W artykule przedstawiono wyniki badania, którego celem była identyfikacja i rekonstrukcja tematów polskich piosenek rockowych, w tym sposobów ich komunikowania i sfunkcjonalizowania. Podstawą metodologiczną była analiza zawartości i analiza dyskursu, natomiast pod względem teoretycznym autorka przyjęła perspektywę konstruktywistyczną — ogólną teorię komunikacji Michaela Fleischera.

Stan badań nad muzyką rockową

W latach PRL-u władze nie akceptowały rocka, wobec czego obiektywne i wielowymiarowe studia były możliwe dopiero po transformacji ustrojowej — wówczas muzyka ta zyskała wielowymiarowy obraz³, a badacze nie musieli już zmagać się z cenzurą i medialną krytyką antysystemowego rocka, nazywanego „niby-kontestacją”⁴. Teksty piosenek rockowych znalazły się w polu zainteresowania wielu dyscyplin i przedstawicieli różnych paradygmatów, przede wszystkim językoznawców, kulturoznawców, socjologów, literaturoznawców, muzykologów i historyków⁵. Na gruncie nauk o komunikacji społecznej i mediach temat ten występuje stosunkowo rzadko.

Wśród badań językoznawczych należy wskazać publikacje Haliny Zgółkowej, Tadeusza Zgółki oraz Krzysztofa Szymoniaka⁶. Autorzy zbadali 1896 tekstów piosenek podzielonych na teksty oficjalne (publikowane w prasie i na okładkach płyt w latach 1980–1987) i nieoficjalne (pochodzące z archiwum Jarocińskich Spotkań Rockowych, z lat 1984–1987). Materiał ten posłużył do analizy leksykalno-gramatycznej i leksykalno-semantycznej. Zgółkowa porównała najczęściej występujące w tekstach rockowych rzeczowniki (*dzień, świat, czas, słowo, sen, ludzie, życie, noc, oko, dom, ręka, twarz, głowa, serce, lato, droga, siła, niebo, ulica, śmierć*) z ośmioma odmianami języka. Na tej podstawie dowiodła, że rock jest blisko związany z prozą artystyczną i współczesną poezją, natomiast polszczyzna rockowa „nie jest ani szczególnie bogata, ani uboga leksykalnie”⁷. Wyróżniła sześć grup tematycznych słownictwa (reczowników, czasowników i przymiotników), to jest związane z agresją, rozrywką, religią, antywartościami, kolorami i słownictwo autotematyczne.

Socjologowie i kulturoznawcy zwracali uwagę przede wszystkim na zależności między tekstem piosenki a kulturą dominującą i zmianami kulturowymi. Jerzy Wertenstein-Żuławski i Mirosław Pęczak zrekonstruowali obraz świata osób, które

³ M. Budzyńska-Łazarewicz, *Stan badań nad piosenką w Polsce — próba uporządkowani*, [w:] *Nowe słowa w piosence. Źródła*. Rozlewiska, red. M. Budzyńska-Łazarewicz, K. Gajda, Poznań 2017, s. 11–21.

⁴ Zob. U. Bielous, *Rock-kultura i rock-bzdura*, „Życie Literackie” 1984, nr 13, s. 12.

⁵ M. Budzyńska-Łazarewicz, *op. cit.*, s. 11.

⁶ Zob. H. Zgółkowa, *Słowa charakterystyczne w subkulturze rockowej*, „Język a Kultura” 10, 1994, s. 19–36; H. Zgółkowa, T. Zgółka, K. Szymoniak, *Słownictwo polskich tekstów rockowych. Listy frekwencyjne*, Poznań 1991.

⁷ H. Zgółkowa, *op. cit.*, s. 23.

identyfikują się z głoszonymi w piosence wartościami i postawami. Wskazywali, że teksty piosenek można analizować jako głos pokolenia, a utwory z lat osiemdziesiątych ilustrują kryzys społeczny, stan anomii i pesymizmu — poczucie bezradności, bezcelowości, dewaluacji wartości⁸. Z kolei przemiany w muzyce rockowej stały się bodźcem do przeanalizowania przez Beatę Hoffmann zmian kulturowych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku⁹. Estetyczną stroną rocka zajął się natomiast Wojciech Siwak, szczególną uwagę poświęcając zjawisku hasłowości. Jego zdaniem jest to kluczowa cecha stylistyczna gatunku — hasła występujące w piosenkach służą autoekspresji i młodzi ludzie chętnie inkorporują je do języka potocznego¹⁰.

Badania socjologiczne zajmują się także funkcją muzyki rockowej. Zdaniem Sabinny Ramet twórczość zespołów rockowych bardzo często jest nasycona wartościami obywatelskimi i alternatywnymi, jednak skupia się na sukcesie komercyjnym i ma za zadanie „przede wszystkim zapewniać publiczności dobrą zabawę (bądź wprowadzać ją w odmienny stan świadomości)”¹¹. Na ludyczność rocka wskazuje również Paulina Barnaś¹². Innym obszarem są badania muzyki z perspektywy związanych z nią subkultur młodzieżowych. Wymienić tu należy analizy tekstów piosenek, wywiady z muzykami i ankiety wśród słuchaczy przeprowadzone przez Michała Lutostańskiego. Badanie obejmowało subkulturę punków, metali, skinheadów, ale też hip-hopowców. Muzyka trzech pierwszych grup jest bardzo zróżnicowana — Lutostański wykazał, że piosenki punkowe poruszają górnolotne problemy i są skoncentrowane na refleksyjność i edukację społeczeństwa, podczas gdy skinheadzi dużo miejsca poświęcają ciału kobiety. Wszystkie trzy grupy najbardziej cenią wolność i miłość, nie stroniąc od romantyzmu¹³.

Na zmiany w warstwie tekstowej piosenek rockowych zwracają uwagę muzykolodzy. Lata dziewięćdziesiąte postrzegają oni jako cezurę tematyczną — ustabilizowały się wówczas zmiany, jakie zachodziły w poprzedniej dekadzie. Według Anny Piotrowskiej „od lat 90. teksty piosenek rockowych w mniejszym stopniu traktują bezpośrednio o sytuacji politycznej, ale w sposób zdecydowany i jednoznaczny coraz

⁸ M. Pęczak, J. Wertenstein-Żuławski, *Tekst piosenki rockowej. Stopnie zależności od kultury dominującej i treści przekazu*, [w:] *Spontaniczna kultura młodzieżowa*, red. M. Pęczak, J. Wertenstein-Żuławski, Wrocław 1991, s. 253–267.

⁹ B. Hoffmann, *Rock a przemiany kulturowe końca XX wieku*, Warszawa 2001.

¹⁰ W. Siwak, *Estetyka rocka*, Warszawa 1993, cyt. za: A. Idzikowska-Czubaj, *Rock w PRL-u. O paradoksach współistnienia*, Poznań 2011, s. 12.

¹¹ S.P. Ramet, *Muzyka rockowa a polityka w Polsce: poetyka protestu i oporu w tekstach utworów rockowych*, „Civitas Hominibus. Rocznik filozoficzno-społeczny” 2018, nr 1, s. 110, http://www.civitas-hominibus.ahelodz.pl/sites/default/files/CH13_e_book.pdf#page=105 (dostęp: 18.02.2020).

¹² P. Barnaś, *O ciszy i milczeniu w piosenkach rockowych*, „Dydaktyka Polonistyczna” 2017, nr 3, s. 106–119.

¹³ M.J. Lutostański, *Brzydkie słowa, brudny dźwięk. Muzyka jako przekaz kształtujący styl życia subkultur młodzieżowych*, Warszawa 2015. Zob. też *Muzyka subkulturowa w Polsce — dr Michał Lutostański (audio)*, <https://www.youtube.com/watch?v=K1dtEHJEYGw> (dostęp: 22.07.2020).

częściej odnoszą się do kwestii ekonomicznych i kulturalnych¹⁴. Piotrowska porównała tematykę polskich i amerykańskich piosenek rockowych z lat dziewięćdziesiątych i zestawiała ją z piramidą potrzeb Masłowa. Badanie pokazało, że najczęściej komunikuje się o potrzebie bezpieczeństwa, afiliacji, szacunku i uznania¹⁵.

Ilościowej analizie zawartości piosenek rockowych dokonali Mateusz Flont, Wojciech Kajtoch i Marcin Pielużek¹⁶, zestawiając je z tekstami z portalu „Pudelek”, fanzinów faszystowskich oraz fanzinu punkowego „Pasażer”. Korpus piosenek rockowych obejmował utwory wykonywane w latach 1980–1989. Materiał badawczy posłużył do analizy elementów synsemantycznych, które podzielono według cech stylistycznych, retorycznych i ideologicznych. W piosenkach rockowych najczęściej odnotowano słownictwa wyrażającego refleksyjność, świadczącego o intelektualnym charakterze tekstów, oraz dyrektywność i perswazyjność. Najmniej było wyrazów świadczących o niepewności. Drugim narzędziem była lista rangowa rzeczowników, spośród których najczęściej występowały słowa: *świat, ludzie/człowiek, głowa, noc, twarz, krew, życie, strona, wojna, czas, rok, znak, słowo, sen*. Głównym tematem rockowych piosenek okazały się „egzystencjalne niepokoje jednostki i zbiorowości”¹⁷. W kolejnym kroku badacze podzielili rzeczowniki na sfery tematyczne: ontologiczne i fizyczne własności świata, natura, osoba, twórczość, los i czyn, społeczeństwo; każdy z tych obszarów był podzielony na kategorie. Czwartym etapem była analiza nazw własnych, która wykazała, że w korpusie piosenek wystąpiło 157 takich słowoform — najmniej ze wszystkich korpusów. Według autorów liczba ta „świadczy o [...] stopniu kontaktu tekstów korpusu z rzeczywistością realną”¹⁸.

Piosenka jako forma komunikacji

Muzyka rockowa jest nie tylko gatunkiem wokalnie-instrumentalnym, ale przede wszystkim formą komunikacji. Piosenka ma warstwę muzyczno-dźwiękową, słowno-tekstową, ikoniczno-okładkową oraz ikoniczno-sceniczną. Najbardziej znaczeniową jest warstwa słowno-tekstowa¹⁹, jednakże każda z nich składa się ze

¹⁴ A.G. Piotrowska, *Kontekst społeczno-kulturowy w polskim i amerykańskim rocku (w perspektywie porównawczej)*, [w:] *Kultura popularna w medialnych kontekstach*, red. Z. Pucek, D. Sozańska, Kraków 2014, s. 67.

¹⁵ *Ibidem*, s. 72.

¹⁶ M. Flont, W. Kajtoch, M. Pielużek, *Perspektywy leksykalnej ilościowej analizy zawartości*, [w:] *Dyskurs: aspekty lingwistyczne, semiotyczne i komunikacyjne*, red. A. Kiklewicz, I. Uchwanowa-Szmygowa, Olsztyn 2015, s. 129–145.

¹⁷ *Ibidem*, s. 137.

¹⁸ *Ibidem*, s. 142.

¹⁹ B. Jabłońska, *Socjologia muzyki a krytyczna analiza dyskursu*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” 2019, nr 20, s. 38; M. Okólski, *Zorganizowany dźwięk — muzyka rockowa jako forma komunikacji*, „Znaczenia” 2013, nr 9, <http://www.e-znaczenia.pl/?p=990> (dostęp: 15.04.2020).

znaków, jest więc nośnikiem znaczeń i może być nacechowana emocjonalnie lub aksjologicznie. Znaczenia są negocjowane na płaszczyźnie dyskursu i mogą odwoływać się zarówno do świata jednostki, danej supragrupy, jak i całego społeczeństwa. W warstwie językowej mogą przejawiać się strategie dyskursowe, symbole kolektywne i dyskursowe czy praktyki normalizacyjne. Piosenka jest bowiem wypowiedzią i generuje obrazy świata, czyli „językowo i komunikacyjnie uwarunkowane sposoby mówienia”²⁰, składające się z komponentu językowego i komunikacyjnego. Drugi z wymienionych odgrywa kluczową rolę dla dyskursu.

Pod względem semantyczności muzyki badacze przyjmują różne stanowiska — od traktowania muzyki jako struktury bezznaczeniowej po uznanie jej za system znaczeń i formę języka²¹. Istnieje także pogląd, że muzyka jest systemem komunikacji²². W niniejszej pracy przyjmuje się, że „muzyka posiada swoją strukturę znaczeniową, a zatem jest nośnikiem pewnych treści i formą międzyludzkiej komunikacji”²³, więc można badać ją za pomocą analizy dyskursu, rozpatrywać w kontekście dyskursu muzycznego czy dyskursu o muzyce. Barbara Jabłońska zauważa też, że muzycy, tak jak dziennikarze, eksperci czy intelektualiści, należą do elit symbolicznych społeczeństwa — tworząc treści słowno-muzyczne, wybierają i hierarchizują daną tematykę w sferze publicznej. Niekiedy używa się muzyki jako formy opresji, narzucania treści, manipulacji czy generowania nierówności społecznych²⁴.

Metodologia i przebieg badania

Badanie opierało się na paradygmacie ilościowo-jakościowym — analizie zawartości i analizie dyskursu. Podstawę tworzyła analiza frekwencyjno-tematyczna, którą uzupełniono o analizę kontekstów kolokacji zorientowaną na rekonstrukcję znaczeń kluczowych słów. W przypadku nieefektywności techniki sięgano po analizę konkordancji. Jako jednostkę pomiaru i analizy przyjęto wyraz. Na materiał badawczy składały się piosenki notowane na listach przebojów Programu Trzeciego Polskiego Radia — jedynej stacji radiowej, która publikuje wszystkie notowania²⁵ i istnieje od lat osiemdziesiątych XX wieku²⁶. Skonstruowano dwa korpusy — pierwszy obejmował

²⁰ M. Fleischer, *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007, s. 278.

²¹ B. Jabłońska, *op. cit.*

²² M. Okólski, *op. cit.*

²³ B. Jabłońska, *op. cit.*

²⁴ *Ibidem*, s. 44.

²⁵ Wszystkie listy przebojów są archiwizowane i udostępniane na stronie internetowej stacji (www.lp3.polskieradio.pl). Każdy zainteresowany może sprawdzić, które miejsce zajmuje dana piosenka, od ilu tygodni znajduje się na liście i kiedy się na niej pojawiła.

²⁶ Lista Przebojów Programu III jest nadawana od 1982 roku; zob. P. Wiernicka, *Lista Przebojów Trójki. Wpływy, fani, przeobrażenia*, [w:] *Głowa mówi... Polski rock lat 80.*, red. M. Jeziński, M. Pranke,

258 współczesnych piosenek notowanych od 1 stycznia 2010 do 9 sierpnia 2019 roku i składał się z 40 961 leksemów. Drugi korpus to utwory z okresu tak zwanego rockowego boomu, notowane od 24 kwietnia 1982 do 27 grudnia 1986 roku²⁷ i składające się z 41 123 leksemów pochodzących z 307 piosenek. Teksty piosenek pobrano z portalu www.tekstowo.pl w okresie 9 października–17 listopada 2019 roku. O włączeniu piosenki do korpusów decydowało kryterium czasu (premiera utworu), gatunku (dowolna odmiana rocka), języka (teksty w języku polskim), treści (piosenki z warstwą tekstową), oryginalności (piosenka nie jest tak zwanym coverem ani utworem poetyckim, do którego dołączono warstwę muzyczną) oraz dostępności (teksty piosenek są dostępne online).

Proces badawczy rozpoczęto od wygenerowania listy frekwencyjnej 250 najczęściej występujących rzeczowników, przymiotników i przysłówków, a następnie skategoryzowano je pod względem semantycznym. Jeden leksem mógł zostać przypisany do maksymalnie dwóch kategorii, ze względu na homonimiczność języka. W efekcie powstała lista rangowa tematów. Kolejnym krokiem była analiza kontekstów kolokacji i analiza konkordancji, które polegały na określeniu semantyki, sposobów i powodów użycia 20 leksemów o największej frekwencji w korpusie. Wzięto pod uwagę zasięg dwóch wyrazów po lewej i po prawej stronie od słowa bazowego oraz frekwencję co najmniej pięciu użyc. Był to złożony model postępowania popularnej w językoznawstwie korpusowym analizy kolokacji²⁸.

Skonstruowane w ten sposób korpusy i listy słów pozwoliły na pełne i statystyczne porównywanie wyników oraz szerokie wnioskowanie, obejmujące całą dekadę i różne podgatunki muzyczne. Potwierdza to fakt, że uzyskano podobne wyniki co Mateusz Flont, Marcin Pielużek i Wojciech Kajtoch w ramach ilościowej analizy zawartości piosenek rockowych. Dobór tekstów umożliwia także kontynuację badań — poszerzenie ich o lata 1990–1999, 2000–2009 lub obecne i przyszłe dekady.

Od buntu i krytyki do refleksji i wątpliwości

Łącznie wyróżniono 24 kategorie tematyczne: czas, człowiek, działanie, etyka/estetyka, gospodarka, ilość/jakość, istnienie, kolory, komunikacja, miasto, miłość, muzyka, myśl, natura, nauka, Polska, położenie/lokalizacja, religia, rodzina, rozrywka, stany afektywne, sztuka, władza/system, zmysły. Nie sposób w niniejszej formie przybli-

P. Tański, Toruń 2018, s. 126, <http://meakultura.pl/cdn/files/glowa-mowi-polski-rock-lat-80.pdf> (dostęp: 28.02.2020).

²⁷ Data początkowa to pierwsze notowanie Listy Przebojów Programu III, natomiast data końcowa to moment uzyskania porównywalnego ilościowo korpusu.

²⁸ V. Kamasa, *Techniki językoznawstwa korpusowego wykorzystywane w krytycznej analizie dyskursu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2014, nr 10, s. 107.

żyć wszystkich tematów, dlatego w dalszej części artykułu zostanie opisanych pięć najistotniejszych kategorii komunikacyjnych. Należy jednak zwrócić uwagę, że słownictwo związane z Polską wystąpiło tylko współcześnie. Znając charakter twórczości lat osiemdziesiątych, możemy stwierdzić, że tematykę społeczno-polityczną wprowadzono w sposób pośredni. Obecnie wyraz *Polska* nie ma stałych kolokacji, występuje jednakże w kontekście politycznego i światopoglądowego podziału kraju: *Polska to dom dwupokojowy*, wewnątrznie zróżnicowany i skłócony.

Rock w latach 1982–1986

Głównym przedmiotem zainteresowania piosenek rockowych z lat osiemdziesiątych XX wieku jest człowiek pojmowany zarówno jako indywidualium, jak i metonimia społeczeństwa. Kategoria CZŁOWIEK [1557] jest zdecydowanie najbogatsza leksykalnie — użyto 47 leksemów z sześciu obszarów: CIAŁO [699]: *głowa, twarz, ręka, oko, ciało, krew, dłoń, usta, włos, nos, gardło, ramię, ząb, palec, ucho, stopa, warg, noga*; FUNKCJE I CZYNNOŚCI [360]: *sen, głos, ła, krok, ruch, krzyk, oddech, gest, głodny*; INDYWIDUUM [256]: *człowiek, dziecko, Lila, Bobby, pan, imię, Rebeka, pani, dziewczyna*; UBIÓR [118]: *bikini, goły, lipstick, but*; ROLE SPOŁECZNE [90]: *lucziola, dentysta, sadysta, obserwator*; oraz ZDROWIE [73]: *ból, dentysta, piromania, szalony*. Komunikując o człowieku, najczęściej sięgano jednak po słowo *sen* [138], występujące w dwóch skrajnych kontekstach. Z jednej strony jest ono negatywnie nacechowane i wiąże się z szaleństwem, koszmarem, przerażającymi wizjami — *sen* jest *deliryczny, dziki, przewlekły, nierealny, zwariowany, koszmarny, straszny, zły, duszny*. Z drugiej strony poprzez *sen* rozumie się marzenia, przepowiednie oraz idee. Są to wizje bardzo realne, dotyczące sfery prywatności i emocji, na przykład samotności, wyobcowania, uzależnienia od alkoholu, obojętności i pogardy społecznej. Teksty odzwierciedlają tym samym obawy i pragnienia uczestników dyskursu, a także podkreślają rolę wyobraźni jako azylu i odskoczni od niepokojącej rzeczywistości. Spoglądając na pozostałe słownictwo związane z człowiekiem, można zauważyć, że rodzina nie jest kluczową wartością — jest nią sam człowiek, mimo że leksem jako taki nie jest nacechowany wartościująco. Człowiekowi przypisuje się określone cechy i zasady etyczne: dobro, wrażliwość i wiarygodność. Niewątpliwie *człowiek* jest jednym ze słów-węzłów konstytuujących komunikację w analizowanym korpusie. Ważną rolę odgrywa również ciało — jest wskaźnikiem nastrojów społecznych i stanu psychicznego jednostki, a także przedmiotem aluzji i metafor komunikacyjnych omijających cenzurę. Charakterystyczny dla obrazu człowieka jest ponadto wydźwięk pesymistyczny i katastroficzny, a dokładniej motyw wojny, cierpienia, szaleństwa i destabilizacji. Pojawiły się takie leksemy jak *ucieczka, sadysta, inwazja, mrok, strach, zdrada czy obcy*.

Tabela 1. Lista rangowa tematów dla korpusu 1982–1986²⁹

R	Temat	Leksemy	F	N
1	Człowiek	sen, człowiek, głowa, twarz, ręka, oko, człowiek, głos, krew, bikini, dłoń, łaża, <i>lucciola</i> , krok, goły, usta*, dziecko*, Lila, ból*, ruch, Bobby, dentysta, pan, <i>lipstick</i> , włos, sadysta, krzyk, oddech, nos, gardło, ramię, imię, Rebeka, głodny, ząb, obserwator, pani, but, palec, piromania, szalony, ucho, dziewczyna, stopa, warga*, noga	1557	47
2	Czas	czas, dzień, noc, wciąż, znów, nowy, rok, znowu, dziś, teraz, chwila, dzisiaj, zawsze, ciągle, rano, ostatni, nagle, długo, świt, stary, wreszcie, późno, kolejny, jutro, niestanny, dawno, wczoraj	1517	27
3	Istnienie	świat, życie, obcy, śmierć, koniec, brak, ślad, pusty, żywy, kres, różny, stan	562	12
4	Natura	wiatr, niebo*, drzewo, słońce, ziemia, mgła, woda, gwiazda, ogień, pies, morze, ptak, róża, lód, las, rzeka, chłód, piasek, chmura, małpa, Pluton, tse-tse	497	22
5	Ilość/jakość	bardzo, wielki, cały, mały, siła, pełny, coraz, dużo, trochę, zimny, ciepły, wysoce, zupełnie, duży, mocno	494	13
6	Etyka/estetyka	dobry, zły, dobrze, piękny, głupi, źle, zło, prawda, wolno*, miły, mądry, prosty, brudny, błąd*, niepotrzebny, prawdziwy, szczerzy	472	17
7	Położenie/lokalizacja	dom*, drzwi, ściana, okno, dół, góra, dno, daleko, miejsce, blisko, mur*, bok, piramida, strona, szyba, brama, środek, wznak	443	18
8	Miłość	serce, miłość, zdrada, usta*, para, kochanie, pocałunek, warga*	269	8
9	Stany afektywne	kompromitacja, ból*, strach, nadzieja, żal, paranoja, złość, ohyda, szczęście, śmiało, smutny, wstyd, spokojnie, spokój, śmiech	254	15
10	Muzyka	tango, muzyka, rytm, radio, blues, rock, orkiestra, scena, taniec, walc	243	10
11	Działanie/zdarzenia	sprawa, los, SOS, szansa, kłopot, marsz, ucieczka, błąd*, plan, parada, rada	208	11

²⁹ W artykule przyjęto następujące oznaczenia: R — ranga tematu, F — frekwencja tematu, N — liczba leksemów. Gwiazdka (*) oznacza, że dany leksem został przyporządkowany do dwóch kategorii. Leksemy należące do danej kategorii uporządkowano zgodnie z częstotliwością występowania, zaczynając od wyrazu o największej frekwencji.

12	Komunikacja	słowo, znak, gest, litera, numer	197	5
13	Zmysły	cień, słodki, smak, światło, zimny, ciepły, blask, wzrok, cisza, mrok	192	10
14	Władza/system	wolny, tłum, królowa, wolny, król, rola, inwazja, Syberia, MO	183	9
15	Miasto	droga, ulica, miasto, mur*	164	4
16	Rodzina	dom*, dziecko*, przyjaciel, ojciec, brat	142	5
17	Religia	Bóg, niebo*, raj, święto, piekło	137	5
18	Kolory	czarny, biały, szary, ciemny, złoty	102	5
19	Gospodarka	pieniądz, własny, szkło, auto, szklanka	86	5
20	Mysł	marzenie, myśl, dusza, pamięć	72	4
21	Rozrywka	gra, dyskoteka, karta	68	3
22	Sztuka	kurtyna, teatr, zdjęcia	49	3
23	Nauka	sens	19	1

Źródło: opracowanie własne.

Niewiele mniejszą frekwencją ma temat CZAS [1517], składający się z wielu szczegółowych zagadnień: CZAS [228]: *czas*; RYTM DOBOWY [527]: *dzień, noc, dziś, dzisiaj, rano, świt, jutro, wczoraj*; DŁUGOTRWAŁOŚĆ [251]: *wciąż, ciągle, długo, wreszcie, późno, niustanny, zawsze*; TERAŹNIEJSZOŚĆ [147]: *dziś, teraz, dzisiaj*; POWTARZALNOŚĆ [142]: *znów, znowu*; SKUTKI UPŁYWU CZASU [105]: *nowy, stary*; PORZĄDEK ROKU [77]: *rok*; ULOTNOŚĆ [68]: *chwila, nagle*; KOLEJNOŚĆ [46]: *ostatni, kolejny*; PRZESZŁOŚĆ [23]: *dawno, wczoraj*; PRZYSZŁOŚĆ [18]: *jutro*. Piosenki są zatem ukierunkowane na terażniejszość i długotrwałość zjawisk, ruchów i procesów. Stosuje się krótką, dobową perspektywę, niewiele miejsca rezerwując dla przeszłości i przyszłości. Kluczowa jest aktualność — to, co dzieje się lub odczuwa w danej chwili, jest powodem komunikacji. Autorzy tekstów poświęcają niewiele uwagi przemijaniu, w związku z czym nie pojawia się operatyw *przeszłość — terażniejszość — przyszłość*, podobnie jak pory roku. Kategoria opiera się na dwóch opozycjach: *dzień–noc* oraz *nowy–stary*. Pełnią one nie tylko funkcję polaryzującą, ale umożliwiają też komunikowanie na temat ontologicznych własności świata i metafizyki. Analiza kolokacji leksemu *czas* pokazała, że jest on percypowany z perspektywy indywidualnej i kolektywnej. W pierwszym przypadku wyraża się chęć zmiany przeszłości, poczucie obcości, niepokoju i zagrożenia. Czas jest bardzo personalny, a wręcz intymny (*mój czas, nasz czas*). Czas postrzegany kolektywnie ma wyjątkowo pozytywny wydźwięk — wiąże się z nadzieją na zmiany i lepsze jutro. Przeszłość, jeśli występuje, jest zatem związana z jednostką, a przyszłość — z formacją społeczną.

Kolejne kategorie komunikacyjne mają już znacznie mniejszą frekwencję słownictwa. Trzeci co do ważności jest temat ISTNIENIE [562], zorientowany wokół leksemu *świat* [138] i opozycji binarnej *życie–śmierć*. Analizując grupy słów, można zauważyć, że częściej pojawiają się jednak referencje do BYTU [172] (*życie, żywy, ślad, stan*) niż NIEISTNIENIA [159] (*śmierć, koniec, brak, pusty, kres*). Oprócz tego wyodrębniono podkategorię RÓŻNICE MIĘDZY BYTAMI [93], składającą się z normalizmów *obcy* i *różny*. Absolut *świat* tworzył jednoelementową grupę. Jego kolokacje wskazują na dwa stany afektywne: samotność (na przykład *sam na tym świecie*) i niezadowolenie z porządku świata (na przykład *popieprzony świat, przekłęty świat*). Kolokacja *ten świat* jest nacechowana negatywnie, jej celem jest budowanie dystansu wobec obiektu komunikacji i deprecjonowanie go; zakłada także istnienie innych światów. Kolejną funkcją leksemu *świat* jest krytyka i zwracanie uwagi odbiorców na pewne problemy — zależność społeczeństwa od ludzi posiadających pieniądze, brak realnej władzy w państwie, iluzoryczność świata. W tym celu stosuje się negację, na przykład *losy świata nie leżą w naszych rękach, nikt nie słyszy twoich słów*. Co ciekawe, występuje podział na świat zewnętrzny i wewnętrzny — pierwszy jest publiczny i *nienormalny*, to ogół ludzi, rzeczy i zjawisk, drugi zaś to przestrzeń prywatna związana z domem, bezpieczeństwem i normalnością. Tematyka ontologiczna pokazuje, jak ważne z perspektywy dyskursu są zagadnienia egzystencjalne i obyczajowe, a także jak często podejmowane są refleksje na temat bieżącej sytuacji społeczno-politycznej. Komunikując w tym obszarze, autorzy tekstów nierzadko wyrażają opinię na temat tego, co społeczeństwo uznaje za „normalne”. Tym samym muzyka ma funkcje analityczną i refleksyjną — rozkłada rzeczywistość na czynniki pierwsze, objawiając jednocześnie jej absurd.

Przyroda jest czwartą z kolei sferą tematyczną w korpusie, jednak frekwencja poszczególnych leksemów pozwala sądzić, że temat ten nie występuje w każdej piosence i odgrywa rolę drugoplanową. Najważniejszym słowem w kategorii NATURA [497] jest *wiatr* [67], który w znaczeniu komunikacyjnym odnosi się do oczekiwania i nadziei, porozumiewania się, absolutu oraz emocji i uczuć. Zakwalifikowano go jako element POGODY [154]: *wiatr, słońce, mgła, chłód, chmura*. Pozostałe podkategorie to WSZECHŚWIAT [103]: *niebo, słońce, gwiazda, Pluton*; ŻYWIÓŁY [93]: *ziemia, woda, ogień, lód* — szczególnie istotna wydaje się woda, występuje bowiem w korpusie pod wieloma postaciami: morza, rzeki i lodu — a także ŚWIAT ZWIERZĄT [64]: *pies, ptak, małpa, tse-tse*; ŚWIAT ROŚLIN [66]: *drzewo, róża, las*; oraz KRAJOBRAZ [49]: *morze, rzeka, piasek*. Słownictwo to ma ogromny ładunek symboliczny, który wykorzystuje się przez metafory i alegorie. W piosenkach rockowych nie chodzi zatem o opis natury, a przekazanie ukrytego sensu i wyrażanie emocji, komunikowanie na temat smutku, braku stabilizacji, niepewności, poczucia zagrożenia i bezradności, lecz także nadziei i miłości. Naturę można więc określić mianem tematu fasadowego.

Spośród cech obiektów komunikowanych w piosenkach najczęściej porusza się kwestię danych ilościowych i jakościowych. Na kategorię ILOŚĆ/JAKOŚĆ [494]

składa się słownictwo o przeciętnej frekwencji — największa dotyczy słowa *bardzo* [89], które jest jednoznacznie związane z miłością i romantycznością. Wskazują na to konteksty kolokacji *tak bardzo, bardzo bardzo, bardzo kochać i bardzo potrzebować* — referencje do sfery uczuć i pragnień, bliskości, zakochania i tęsknoty. Co ciekawe, temat miłości pojawia się w korpusie w momentach kryzysowych, to jest rozłąki i samotności. Potwierdza to obserwacje Piotrowskiej w piosenkach z lat dziewięćdziesiątych — według niej potrzeba afiliacji, między innymi bliskości i bycia kochanym, jest komunikowana często i wielowymiarowo³⁰. Wracając do kwestii słownictwa jakościowo-ilościowego, można podzielić je na referencje do INTENSYWNOŚCI [256]: *bardzo, cały, pełny, coraz, trochę, wysoce, zupełnie*; WIELKOŚCI [154]: *wielki, mały, duży*; SIŁY [64]: *siła, mocno*; oraz ILOŚCI [20]: *dużo*. Obiekty są zatem przedstawiane głównie pod kątem stopnia nasilenia danej cechy i wyrażają opinię na temat rangi, istotności czy relacji względem otoczenia. Zgodnie z założeniami Wojciecha Kajtocha intensywność i siła występują w kontekście ruchów i procesów³¹ — w wypadku analizowanych piosenek są one zorientowane na człowieka. Interesujące jest to, co poruszające, silne i zauważalne. Emocje są wyzwalone przede wszystkim przez wartości maksymalne jako tę skrajność, która wiąże się z przekroczeniem pewnej granicy lub najwyższym osiągnięciem. Emocjonalizacji towarzyszy refleksyjność, autoekspresja i wartościowanie, przy czym wartości społeczne i moralne odgrywają kluczową rolę. Pozostaje to w związku z wiodącą tematyką — codziennością, życiem społecznym i obyczajowym.

Rock w latach 2010–2019

Konstytutywnymi elementami piosenek z lat 2010–2019 są czas, człowiek i natura — tematy, które osiągnęły frekwencję powyżej 500 wystąpień. CZAS [1259] jest kategorią tematyczną o największej frekwencji, a kluczową rolę odgrywa w niej leksem *czas* niewykazujący stałych połączeń leksykalnych. Można jedynie stwierdzić, że jest on postrzegany w kontekście jednostki, a dokładniej zarządzania sobą w czasie (*nie mieć czasu*), dojrzałości (*czas dojrzewać*) i najlepszego okresu w życiu (*skończył się czyjs czas*). Słownictwo związane z czasem podzielono na RYTM DOBOWY [421]: *dzień, noc, dziś, dzisiaj, świt, jutro, rano*; PORZĄDEK ROKU I LAT [144]: *rok, zima, wiosna, jesień, stulecie*; triadę PRZESZŁOŚĆ [14] (*historia*), TERAŹNIEJSZOŚĆ [185] (*dziś, dzisiaj, teraz*) i PRZYSZŁOŚĆ [21] (*jutro*), a także wyrazy konotujące DŁUGOTRWAŁOŚĆ [186]: *wciąż, zawsze, ciągle, długo, późno, wieczność*; ULOTNOŚĆ [56]: *chwila, nagle*; POWTARZALNOŚĆ [93]: *znów, znowu*; SKUTKI UPŁYWU CZASU [76]: *nowy, stary*; oraz KOLEJNOŚĆ [62]: *ostatni, kolejny*. Wyłaniający się z piosenek świat jest oparty na cyklach natury,

³⁰ A.G. Piotrowska, *op. cit.*, s. 72.

³¹ W. Kajtoch, *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, t. 1, Kraków 2008, s. 52, 65.

powtarzalnych zjawiskach, takich jak pory roku czy dzień i noc. Zwraca się wobec tego uwagę na to, co nieskończone i przewidywalne. Jako podstawowe jednostki pomiaru czasu należy wskazać dzień i tydzień. Najważniejszym wnioskiem jest jednak aktualność — zorientowanie na to, co dzieje się tu i teraz. Przeszłość i przyszłość są perspektywami, które niezwykle rzadko zajmują współczesnych twórców rockowych.

Tabela 2. Lista rangowa tematów dla korpusu 2010–2019

R	Temat	Leksemy	F	N
1	Czas	czas, dzień, noc, dziś, rok, teraz, wciąż, znów, zawsze, nowy, ostatni, chwila, znowu, zima, ciągle, dzisiaj, stary, świt, jutro, kolejny, długo, rano, wiosna, nagle, historia, późno, jesień, stulecie, wieczność	1259	29
2	Człowiek	człowiek, głowa, oko, sen, łza, twarz, ręka, ból*, dłoń, krew, dziecko*, pan, noga, ramię, usta*, Ela, blady, głos, palec, silny, ciało, kobieta, krok, nagi, włos, powieka, but, chory, szyja, wdech, dziewczyna, imię	1055	32
3	Natura	słońce, wiatr, pies, gwiazda, deszcz, woda, ogień, kot, niebo*, rzeka, ziemia, chmura, mgła, mróz, gwiazdny, dym, powietrze, wilk, las, morze, góra*, śnieg, drzewo, imbir, kurz, pył, lód, ptak, liść	714	29
4	Etyka/estetyka	dobry, dobrze, zły, piękny, zło, upiornie, głupi, prosty, źle, ważny, zwykły, prawda, czysty, fajnie, fajny, upiornie	492	16
5	Istnienie	świat, życie, koniec, inny, ślad, brak, pusty, stan, śmierć, reszta, rzecz, kres, pustka, treść*	464	14
6	Położenie/lokalizacja	dom*, daleko, strona, miejsce, prosto, drzwi, dno, podziemie, środek, okno, dół, brama, góra*, blisko, mur*, stół, wschód, przód	437	18
7	Ilość/jakość	cały, wielki, bardzo, siła, mały, słaby, całkiem, mocno, absolutnie, moc, zimny, zbyt, długi, pełny, prędko	401	14
8	Stany afektywne	strach, wstyd, nadzieja, szczęście, samotność, spokój, złość, żal, smutek, smutno, samotny, hańba, lęk, spokojnie, ból*	298	15
9	Miłość	usta*, serce, miłość	267	3
10	Władza/system	Francja, kraj, kraina, flaga, granica, wojna, kara, cyngiel, granat, nóż, zgodnie, król, władza, tłum	233	14
	Religia	niebo*, piekło, raj, wiara, Bóg, diabeł, duch, święty, anioł	233	9
11	Kolory	czarny, czarno, czerwony, red, biały, white, zielony, ciemny, złoty	193	9

12	Rodzina	dziecko*, dom*, syn, brat, mama, ojciec, kolega, przyjaciel	191	8
13	Zmysły	światło, cień, mrok, echo, zimny, cicho, słodki, dźwięk, smak, wzrok, blask	175	11
14	Miasto	miasto, droga, ulica, ścieżka, mur*	163	5
15	Działanie/ zdarzenia	razem, los, plan, sprawa, ratunek, rada	125	6
16	Komunikacja	słowo, pytanie, treść*	109	3
17	Polska	Polska, polski, Wisła	106	3
18	Myśl	dusza, myśl, wspomnienie, pamięć	91	4
19	Muzyka	jazz, pieśń, piosenka	57	3
20	Gospodarka	prąd, nić, własny, szkło	56	4
21	Rozrywka	alkohol, zabawa, wino	51	3
22	Sztuka	awangarda, plakat	38	2
23	Nauka	wiedza, sens	30	2

Źródło: opracowanie własne.

Najbogatszą leksykalnie kategorią jest CZŁOWIEK [1055] — składają się na nią 32 słowa, z których najważniejsze to *człowiek* [188]. Nie ma ono silnych kolokacji, a frazy odnoszą się w dużej mierze do moralności, osobowości, stosunku do śmierci i emocjonalności, na przykład *być jak robak, a nie człowiek, starą łzę ociera już młody człowiek, biegnij tam / gdzie mały człowiek jest. Człowiek jest mądry, nie powszedni, mały, smutny*, można go *kochać, znaleźć* lub *wcielić się* w niego. Znaczna część leksemów zgromadzonych w tej kategorii to referencje do CIAŁA [466] (*głowa, oko, twarz, ręka, dłoń, krew, noga, ramię, usta, palec, ciało, włos, powieka, szyja*), szczególnie do tych obszarów, które są odpowiedzialne za komunikację językową i mowę ciała. Wyróżniono także podkategorię INDYWIDUUM [306] (*człowiek, dziecko, pan, Ela, kobieta, dziewczyna, imię*), która daje istotną informację na temat sposobu postrzegania człowieka. W ramach tej grupy występuje podział ze względu na wiek (*dziecko, dziewczyna*) i płeć (*pan, Ela, kobieta, dziewczyna*). Pozostałe grupy słownictwa dotyczą FUNKCJI I CZYNNOŚCI [171]: *sen, łza, głos, krok, wdech*; ZDROWIA [86]: *ból, blady, silny, chory*; oraz UBIORU [26]: *nagi, but*. Analizując tę kategorię, można zauważyć, że ciało służy postrzeganiu człowieka jako indywiduum — nie tylko pod względem wizualnym, lecz przede wszystkim emocjonalnym. Drugą funkcją jest pobudzenie wrażeń zmysłowych i wyobraźni — odbiorca, który najczęściej odbiera tylko warstwę słowną i muzyczną, może odtworzyć obraz w swojej głowie. Ponadto anatomia czło-

wieka, jego czynności i procesy zachodzące w organizmie wprowadzają obszar życia prywatnego i podkreślają jego ważność w dyskursie.

Znaczny udział w tematyce współczesnych piosenek rockowych ma także NATURA [714]. W jej ramach najczęściej używa się wyrazu *słońce* [68], które jest polskim symbolem kolektywnym. W badanym dyskursie ma jednak inne znaczenie komunikacyjne³², a komponent ‘ciało niebieskie’ wyraźnie dominuje — słońce przede wszystkim informuje o cyklu dnia i pogodzie, ale wprowadza też, co ciekawe, zagadnienie niebytu i końca istnienia (*kończyć się, zdechnąć, zniknąć, umrzeć*), estetyki i postrzegania (*pachnieć, przeglądać się, czarny, złoty, śliski, piękny*). Symbolikę słońca można zatem powiązać z pięknem i życiem, co przekłada się na metaforykę wyrażającą nadzieję na zmiany, na przykład *czekać na słońce w tym dziwnym kraju, nowe słońce*. Pozostałe wyrazy wchodzące w skład kategorii mają stosunkowo niedużą frekwencję. Podzielono je na siedem podkategorii: POGODA [240]: *słońce, wiatr, deszcz, chmura, mgła, mróz, śnieg*; WSZECHŚWIAT [155]: *słońce, gwiazda, niebo, gwiazdny*; ŻYWIOŁY [133]: *woda, ogień, ziemia, powietrze, lód*; ŚWIAT ZWIERZĄT [106]: *pies, kot, wilk, ptak*; ŚWIAT ROŚLIN [52]: *las, drzewo, imbir, liść*; KRAJOBRAZ [51]: *rzeka, morze, góra*; oraz substancje, które zakwalifikowano jako ZANIECZYSZCZENIA [45]: *dym, kurz, pył*. Jeśli przyjmiemy, że lista rangowa tematów przedstawia hierarchiczny porządek obrazu świata, zauważymy, że natura jest ważniejsza niż kwestie społeczne, polityczne i religijne. Częściej przedstawia się człowieka w kontekście systemu fizycznego i biologicznego, natomiast takie programy komunikacji, jak administracja, gospodarka, polityka, religia czy rozrywka, odgrywają nieznaczną rolę. Kluczem jest dostępność poznawcza — to, czego jednostka może doświadczyć sensualnie. Semantyka elementów przyrody nie jest jednak stała i bardzo często leksemy te wykorzystuje się do budowania metafor i aluzji. Człowiek jest przedstawiany względem natury zarówno podrzędnie (jako element większej całości), jak i nadrzędnie (jako mający władzę).

Kolejną istotną kategorią komunikacyjną jest ETYKA/ESTETYKA [492], gromadząca wartości moralne i estetyczne, oparta na mechanizmie wartościowania i opozycjach binarnych. Wartości podzielono dwojako: na POZYTYWNE NACECHOWANE [289] (*dobry, dobrze, piękny, prosty, ważny, prawda, czysty, fajny, fajnie*) i NEGATYWNE NACECHOWANE [188] (*zły, zło, upiornie, głupi, źle, zwykły, upiornie*), a także — za Jadwigą Puzyniną³³ — na wartości MORALNE [318] (*dobry, dobrze, fajnie, fajny, zły, zło, źle*), ESTETYCZNE [80] (*piękny, upiornie, upiornie, czysty*), POZNAWCZE [59] (*prawda, głupi, prosty*) oraz OBYCZAJOWE [35] (*ważny, zwykły*). Na tej podstawie możemy wskazać kluczowe wartości dyskursu — dobro i piękno, które w polskim interdyskursie pełnią funkcję symboli kolektywnych³⁴. Są one istotne nie tylko jako treść, ale i jako filtr decydujący o tym, co zostanie powiedziane i w jaki sposób. Idąc dalej,

³² Zob. M. Fleischer, *Polska symbolika kolektywna*, Wrocław 2003, s. 168–169.

³³ Zob. J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992, s. 29–43.

³⁴ M. Fleischer, *Polska symbolika...*, s. 171–172.

zauważamy, że regulatywem obrazu świata są w większym stopniu wartości niż antywartości. Charakterystycznym sposobem komunikowania jest zatem określanie tego, co „normalne”, przez wskazywanie tego, co pozytywne, warte uwagi, typowe, właściwe, praktykowane na podstawie umowy społecznej (na przykład *być dobrym, dobra strona, dobry sen, dobra zabawa, dobry moment*). Poziom normalności komunikuje się również za pośrednictwem normatywizmów: *prosty, ważny, zwykły, czysty*. Natomiast najpopularniejsze słowa w kategorii, to jest *dobry/dobrze*, często wraz z opozycyjnymi leksemami, wyrażają dualizm świata i hipokryzję (*oblicze dobra, oblicze zła*), wieczność i stałość (*na dobre i na złe*), ambiwalencję (*ani dobry, ani zły*) czy niesprawiedliwość (*na człowieka dobrego i złego tak samo pada deszcz*). Wskazują tym samym na istotne z punktu widzenia dyskursu problemy społeczne i zagadnienia moralne.

Ostatnim z pięciu konstytutywnych dla dyskursu tematów jest ISTNIENIE [464], a więc wspomniane zagadnienia ontologiczne, na które składa się 14 wyrazów podzielonych na cztery podkategorie: ŚWIAT [132]: *świat*; BYT [144]: *życie, ślad, stan, rzecz, treść*; NIEISTNIENIE [142]: *koniec, brak, pusty, śmierć, kres, pustka*; oraz RÓŻNICE MIĘDZY BYTAMI [46]: *inny, reszta*, które mają za zadanie dyferencjonować — przyjmują, że istnieje kilka klas obiektu i odróżniają je od siebie, generując między innymi poczucie odrębności. W przypadku tekstów z lat 2010–2019 tymi obiektami są przede wszystkim świat, szczęście i postrzeganie danej osoby (na przykład *inny świat, więcej szczęścia niż inni, zapamiętaj mnie innego*). Niezwykle rzadko stosuje się różnicowanie w celu wartościowania. Dla autorów tekstów istotne jest to, co wspólne lub własne. Pokazują to kolokacje wyrazu *świat* — jest on nacechowany neutralnie i rozumiany jako ‘otoczenie jednego człowieka lub dwóch osób’ (na przykład *cały nasz świat*). Analiza czasowników występujących w jego otoczeniu wskazuje z kolei na pesymistyczny obraz świata — znajdują się tu odniesienia do walki, agresji, zniszczenia i nicości (na przykład *walczyć, kończyć się, niszczyć, zawalić się, niknąć, zadrzeć, wrować, pękać, płonąć*). Jest on także pełen dynamizmu, co podkreślają czasowniki *przesuwać się, postawić (krok), pójść, płynąć, odejść, schodzić, mijać*. Wiele komunikuje się o początku i końcu istnienia, własności ontologiczne świata odgrywają zatem istotną rolę. Kategoria ISTNIENIE zawiera też inne uogólnienia nieposiadające opozycji: absoluty ogólne (*brak, treść, rzecz, świat*), absoluty klas (*życie*) i absoluty nic (*pustka*).

Porównanie

Zróżnicowanie tematyczne piosenek rockowych jest coraz większe. Rośnie udział tematu natury, etyki i estetyki, stanów afektywnych, władzy i systemu, religii czy rodziny. Znamienne jest, że mimo braku cenzury piosenki zaangażowane w tematy polityczne są coraz rzadszym zjawiskiem. W korpusie tekstów z lat osiemdziesiątych słowo *Polska* nie pojawiło się w ogóle, stosowano natomiast aluzje i środki stylistyczne, dzięki którym w prosty sposób kodowano niepożądaną przez władze tematykę.

Główne kategorie tematyczne są obecnie zorientowane wokół człowieka, czasu i natury, podczas gdy w latach osiemdziesiątych były to człowiek, czas i istnienie. Podobieństwo wydaje się pozorne — współczesny rock jest bardziej antropocentryczny i emocjonalny, w większym stopniu służy dostarczaniu wrażeń intelektualnych i zmysłowych. Oś komunikacji zaś w latach 1982–1986 wyznaczają wyrazy *wolność, ludzie, życie i prawda*.

Pomimo wielu różnic można wskazać kilka punktów wspólnych między piosenkami z lat 1982–1986 a 2010–2019. Pierwszym z nich są zagadnienia ontologiczno-egzystencjalne, na co wskazuje stała frekwencja tematów CZŁOWIEK i CZAS. Ponadto leksem *świat* ma charakter słowa-węzła w dyskursie piosenek rockowych — jego frekwencja jest bardzo duża i podlega niewielkim wahaniom (różnica między korpusami wynosi zaledwie sześć wystąpień). Kolejnym podobieństwem są zabiegi komunikacyjne: opozycje binarne, metafory komunikacyjne i uogólnienia (absoluty). Należy również wspomnieć o silnym wydzźwięku pejoratywnym (między innymi katastroficzny obraz świata) i postrzeganiu czasu jako cyklu opartego na prawach natury.

Podsumowanie

Warstwa tekstowa polskiego rocka cały czas ewoluuje, zarówno na poziomie doboru tematów, jak i słownictwa. Nonkonformistyczne medium krytyki władz i społeczeństwa lat osiemdziesiątych stało się nośnikiem treści ontologicznych i egzystencjalnych, muzyką o problemach, wątpliwościach i emocjach jednostki. Nie chodzi jednak o tematykę miłosną, a refleksje uczestników dyskursu na tematy ważne i ponadczasowe — życia, świata, czasu. Zmiana treści wpłynęła na zmianę funkcji — od krytyki władz i społeczeństwa, kontestacji i tworzenia kultury alternatywnej do funkcji (auto) terapeutycznej, ekspresyjnej i estetycznej, analizy rzeczywistości i określania własnej tożsamości. Tym samym wyniki badań zaprzeczają ludyczności postulowanej przez Paulinę Barnaś i Sabrinę Ramet. Rozrywka nie odpowiadałaby ponadto stylowi artystycznemu i metaforyczności, które zaobserwowano w piosenkach.

Obraz świata, jaki wyłania się z piosenek rockowych, nie pokrywa się ze słownictwem wyróżnionym przez Halinę Zgólkową, jest natomiast tożsamy z obserwacjami Marcina Pielużka, Marcina Flonta i Wojciecha Kajtocha — piosenki rockowe wyrażają „egzystencjalne niepokoje jednostki i zbiorowości”³⁵. Jak zauważyła Paulina Barnaś, po transformacji ustrojowej utwory rockowe stały się bardziej osobiste, a „podmiotem lirycznym przestał być przeciętny nastolatek, modelowa, schematyczna i ugrzeczniiona osobowość wypożyczona przez autorów z galerii pozytywnych

³⁵ M. Flont, W. Kajtoch, M. Pielużek, *op. cit.*, s. 137.

wzorców”³⁶. Co więcej, rock nie nosi już znamion muzyki młodej generacji. Zanik subkultur młodzieżowych i homogenizacja społeczeństwa, o których piszą Michael Fleischer i Michał Lutostański, są widoczne w tekstach piosenek. Przejawia się to nie tylko przez marginalną rolę tematyki rozrywkowej i muzycznej, lecz także dominującą perspektywę „ja” i „tu i teraz” oraz zorientowanie na to, co powszechnie znane i postrzegane jako normalne. Rock stracił wobec tego pozycję medium społecznej czy subkulturowej komunikacji. Nie wzmacnia poczucia wspólnoty, jak czynił to w latach osiemdziesiątych XX wieku.

Mimo wielu zmian, jakie zaszły w ciągu ostatnich trzech dekad, polska muzyka rockowa wciąż odzwierciedla stan społecznej świadomości i mentalności, cechuje się autentycznością i szczerością. Zmienił się jednak promowany system wartości i poruszana problematyka — obecnie chętnie tworzy się utwory opowiadające o bardzo osobistych doświadczeniach i przemyśleniach. W czasach „rockowego boomu” stawiano raczej na bezpośrednią lub ukrytą krytykę, sarkazm i ironię. Jednymi z kluczowych celów pisania piosenek były aktywizacja społeczeństwa i zwrócenie jego uwagi na ważne zdaniem twórców kwestie. Wiązało się to z komunikowaniem antywartościami, na przykład obojętnością, uległością czy samotnością. Dla porównania we współczesnych piosenkach znajdziemy w większości wartości pozytywne, niepokrywające się jednak w wymiarze komunikacyjnym z polską symboliką kolektywną.

O ile problemy życia codziennego są konstytutywnym elementem obrazu świata piosenek rockowych, to z perspektywy czasu istotny jest sposób ich komunikowania. Na tej płaszczyźnie zauważa się trwający już od dawna proces zmian, który z pewnością będzie postępował na skutek czynników społecznych, politycznych, kulturowych czy technologicznych. Rola, jaką muzyka rockowa będzie odgrywała w obecnej dekadzie, pozostaje kwestią otwartą.

Bibliografia

- Barnaś P., *O ciszy i milczeniu w piosenkach rockowych*, „Dydaktyka Polonistyczna” 2017, nr 3.
Bielous U., *Rock-kultura i rock-bzdura*, „Życie Literackie” 1984, nr 13.
Budzyńska-Łazarewicz M., *Staż badań nad piosenką w Polsce — próba uporządkowania*, [w:] *Nowe słowa w piosence. Źródła. Rozlewiska*, red. M. Budzyńska-Łazarewicz, K. Gajda, Poznań 2017.
Fleischer M., *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007.
Fleischer M., *Polska symbolika kolektywna*, Wrocław 2003.
Flont M., Kajtoch W., Pielużek M., *Perspektywy leksykalnej ilościowej analizy zawartości*, [w:] *Dyskurs: aspekty lingwistyczne, semiotyczne i komunikacyjne*, red. A. Kiklewicz, I. Uchwanowa-Szmygowa, Olsztyn 2015.
Hoffmann B., *Rock a przemiany kulturowe końca XX wieku*, Warszawa 2001.
Idzikowska-Czubaj A., *Rock w PRL-u. O paradoksach współistnienia*, Poznań 2011.

³⁶ P. Barnaś, *op. cit.*, s. 109.

- Jabłońska B., *Socjologia muzyki a krytyczna analiza dyskursu*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” 2019, nr 20.
- Kajtoch W., *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, t. 1, Kraków 2008.
- Kamasa V., *Techniki językoznawstwa korpusowego wykorzystywane w krytycznej analizie dyskursu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2014, nr 10.
- Lutostański M.J., *Brzydkie słowa, brudny dźwięk. Muzyka jako przekaz kształtujący styl życia subkultur młodzieżowych*, Warszawa 2015.
- Okólski M., *Zorganizowany dźwięk — muzyka rockowa jako forma komunikacji*, „Znaczenia” 2013, nr 9, <http://www.e-znaczenia.pl/?p=990> (dostęp: 15.04.2020).
- Pęczak M., Wertenstein-Żuławski J., *Tekst piosenki rockowej. Stopnie zależności od kultury dominującej i treści przekazu*, [w:] *Spontaniczna kultura młodzieżowa*, red. M. Pęczak, J. Wertenstein-Żuławski, Wrocław 1991.
- Piotrowska A.G., *Kontekst społeczno-kulturowy w polskim i amerykańskim rocku (w perspektywie porównawczej)*, [w:] *Kultura popularna w medialnych kontekstach*, red. Z. Pucek, D. Sozańska, Kraków 2014.
- Puzynina J., *Język wartości*, Warszawa 1992.
- Ramet S.P., *Muzyka rockowa a polityka w Polsce: poetyka protestu i oporu w tekstach utworów rockowych*, „Civitas Hominibus. Rocznik filozoficzno-społeczny” 2018, nr 1, http://www.civitashominibus.ahelodz.pl/sites/default/files/CH13_e_book.pdf#page=105 (dostęp: 18.02.2020).
- Reynolds S., *Retromania. Jak popkultura żywi się własną przeszłością*, Warszawa 2018.
- Wiernicka P., *Lista Przebojów Trójki. Wpływy, fani, przeobrażenia*, [w:] *Głowa mówi... Polski rock lat 80.*, red. M. Jeziński, M. Pranke, P. Tański, Toruń 2018, <http://meakultura.pl/cdn/files/glowa-mowi-polski-rock-lat-80.pdf> (dostęp: 28.02.2020).
- Zgólkowa H., *Słowa charakterystyczne w subkulturze rockowej*, „Język a Kultura” 10, 1994.
- Zgólkowa H., Zgółka T., Szymoniak K., *Słownictwo polskich tekstów rockowych. Listy frekwencyjne*, Poznań 1991.

Źródła internetowe

- Korąkiewicz U., *Tomasz Organek: żyjemy w czasach kryzysów tożsamości*, „WP Książki” 24.05.2019, <https://ksiazki.wp.pl/tomasz-organek-zyjemy-w-czasach-kryzysow-tozsamosci-6383724550961281a> (dostęp: 5.11.2019).
- Muzyka subkulturowa w Polsce — dr Michał Lutostański (audio)*, <https://www.youtube.com/watch?v=K1dtEHJYgGw> (dostęp: 22.07.2020).
- Sisario B., *The day the music died*, „The New York Times” 25.02.2010, <http://nytimes.com/2010/02/28/books/review/Sisario-t.html> (dostęp: 19.02.2020).

Rock as a content medium: A thematic analysis of songs of the 1980s and 2010s

Summary

The aim of the work is to reconstruct the content, methods and reasons for communicating in Polish rock songs. Based on the analysis of discourse and content analysis, the corpora of works created during the years 1982–1986 and 2010–2019 were examined and compared. Two techniques were used: lexical thematic analysis and collocation context analysis. The research material was extracted from the charts of Polish Radio Three. A far-reaching evolution of Polish rock has been observed. It has transformed

from a medium of criticism of the authorities and society into a record of personal reflections and experiences, a carrier of ontological and existential content. Along with the message, the genre's functions and attitude towards pop culture has also changed. Contestation and alternativity have given way to emotionality and individual orientation. The songs ceased to mobilise and make society aware, and began to fulfil a therapeutic and aesthetical function.

Keywords: communication, image of the world, rock music, corpus methods, discourse analysis, content analysis, thematic analysis